

Повідомлення

УДК 94(477.831.86):378

О. С. Каденюк, В. В. Сажко

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ГРОМАДСЬКИМИ ТОВАРИСТВАМИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1922-1935 РОКИ)

У статті досліджується діяльність громадських інституцій щодо розповсюдження сільськогосподарських фахових знань у селянському середовищі Східної Галичини; підготовка фахівців із вищою освітою для західноукраїнського села, як результат співпраці сільськогосподарських товариств з Українською господарською академією й Українським технічно-господарським інститутом заочного кореспондентійного навчання у Подєбрадах, які були засновані згідно з розпорядженням Міністерства сільського господарства Чехословацької Республіки за ініціативою емігрантського Українського громадського комітету у Празі та емігрантської Всеукраїнської спілки сільськогосподарських техніків у Тарнові; статутні завдання, організаційна структура, умови функціонування, результати освітньої, наукової, видавничої, громадської діяльності та працевлаштування випускників вищезазначених навчальних закладів. Проаналізовано діяльність громадських товариств спрямовану на організацію фінансової добродійної допомоги цим українським вишам.

Ключові слова: *Подєбради, Східна Галичина, сільське господарство, вища освіта, громадські організації, фахові знання, Українська господарська академія, Український технічно-господарський інститут.*

У сучасних умовах реформування соціально-економічних відносин в аграрній сфері важливого значення у впровадженні сільськогосподарських знань набувають не тільки державні інституції, а й громадські організації. Тому досвід, набутий в організації та поширенні фахових знань у селянському середовищі Східної Галичини, залишається актуальним і сьогодні.

Важливе значення для підготовки фахівців із вищою освітою для західноукраїнського села мала співпраця сільськогосподарських товариств з Українською господарською академією й Українським технічно-господарським інститутом у Подєбрадах. Українська господарська академія була заснована 16 травня 1922 року за розпорядженням Міністерства сільського господарства Чехословацької Республіки за ініціативою емігрантського Українського громадського комітету у Празі та емігрантської Всеукраїнської спілки сільськогосподарських техніків у Тарнові, окремі члени якої переїхали до Подєбрад, брали участь у підготовці робочих програм (за зразком європейських вищих політехнічних шкіл) і стали першими лекторами. Працювала академія як приватна українська національна вища політехнічна школа з аграрно-лісовим, економічно-кооперативним, хіміко-технологічним факультетами. Навчання планувалося за трирічною програмою колишніх російських високих шкіл,

випускники мали отримувати дипломи вченого агронома, вченого лісника і т. д. У 1924 році згідно з новим статутом навчання стало 4-х річним, випускники отримували диплом інженера. Чеська влада так і не надала академії статусу «приватного сільськогосподарського інституту» і її диплом відповідно до закону від 26 грудня 1920 року був у Чехословаччині недійсний і вимагав нострифікації. Фінансувалася академія протягом 1922-1927 років Міністерством закордонних справ, а в 1928-1931 роках – Міністерством сільського господарства Чехословацької Республіки [1, арк. 14].

Засновники академії вважали головним завданням підготувати кваліфікованих спеціалістів, національно свідомих українців, які опинилися за кордоном, але після повернення на рідну землю «прислужилися б до відбудови національно-державного й суспільно-громадського життя»; «взяли участь у майбутній господарській відбудові України та у процесі науково-педагогічної роботи згуртувати чимале коло вченої інтелігенції, яке могло стати в свій час до послуг українського громадянства і його неминучій, велетенській праці до будівлі власної державної хати» [1, арк. 1]. Студенти склали присягу в тому, що після закінчення академії за кожний рік навчання працюватимуть півтора роки на етнічних українських землях [2, с. 3].

Педагогічний склад академії нараховував 35 професорів, 19 доцентів, 23 лектори і 10 професорських стипендіатів. Лекції читали 26 професорів чеських вищих шкіл. Академія мала 59 кафедр (на аграрно-лісовому факультеті – 19, на інших факультетах – по 20), бібліотеку (28 800 книг, 17 тисяч назв, із них 17,5%, або 2,97 тис. книг із сільськогосподарських наук), 33 кабінети (зокрема кабінет приватного господарства), 14 лабораторій, 13 семінарів, сільськогосподарську і молочну ферми, 2 лісові розсадники, город, 2 навчальні кооперативи, метеорологічну станцію, тракторний гараж. При академії діяли інститут професорських стипендіатів, 9 науково-професійних і фахових товариств, 10 культурно-просвітницьких, мистецьких, спортивних організацій. Однією з таких організацій було Агрономічне товариство, що вело дослідницьку і видавничу діяльність, влаштовувало публічні доповіді. Кожен професор академії писав підручники зі своєї дисципліни, їх було надруковано 229 (2149 друкованих аркушів), а також три томи (7 випусків) Наукових записок академії, де опубліковано 65 наукових праць [1, арк. 179].

У перші роки в академії навчалися емігранти зі Східної України, переважно учасники визвольних змагань, а з 1926 року – переважно уродженці західноукраїнських земель. Було прийнято за шість наборів (у 1928 році розпорядженням Міністерства сільського господарства Чехословацької Республіки через брак коштів академії заборонено приймати студентів) 786 осіб, підготовлено 557 фахівців: 125 агрономів, 92 лісники, 165 економістів, 117 гідротехніків, 58 хіміків-технологів. Отримали дипломи академії 50 українців із Галичини. За підрахунками ректорату академії (1931 рік), випускники працювали в Чехословаччині, Польщі, Франції, Німеччині, Канаді, Румунії, Радянській Україні, загалом працевлаштувалися за фахом 47,8% випускників, із них найменше агрономів – 20,4%. Зокрема у Чехословацькій республіці за фахом працевлаштувалися – 46,6%, у Польській державі – 56,2% випускників академії [12, арк. 166-168]. У ювілейному бюлетені Української господарської академії (1972 рік) зазначено, що на західноукраїнських землях протягом 1927-1939 років

працювали 98 випускників академії: 30 агрономів, 36 економістів, 5 хіміків-технологів, 10 лісників, 17 гідротехніків. 43 особи з них походили з Галичини і Волині, 55 осіб – з Наддніпрянщини. За загальними підсумками, випускники академії працювали у 18 країнах світу [3, с. 7].

У книзі спогадів працівників товариства «Сільський господар» наведені прізвища 38 агрономів – випускників Української господарської академії, які працювали у товаристві. Серед них: подолянин М. Боровський – референт централі з садівництва, городництва, пасічництва; киянин А. Романенко – член дирекції; повітові агрономи – В. Вакуловський, який працював у Рогатині, П. Дубрівний – у Яворові, А. Гнатівський – у Косові, М. Олійник – у Калуші, а також – Є. Томашевський, М. Каплистий та інші [4, с. 590].

Зокрема, керівництво товариства «Сільський господар» планувало, що академія стане осередком агрономічної науки і науково-консультативним центром для західноукраїнських земель. Існувала домовленість із ректоратом академії про пропаганду її досягнень на українських землях. Під час сільськогосподарської виставки у місті Стрий (1927 рік) було запропоновано відвідувачам 111 фахових книг, надрукованих академією. За ініціативою товариства і за допомогою митрополита А. Шептицького у 1927-1928 роках були спрямовані на навчання в академію 7 стипендіатів українських економічних установ. У 1928 році Сенат академії затвердив положення про літню мандрівну кафедру для навчання міської та сільської інтелігенції у воєводських і повітових містах Західної України, але цей задум не було реалізовано через відсутність коштів у «Сільського господаря». Його дирекція запросила у 1928 році доцента В. Доманицького на посаду референта з агротехнічної праці та керівника видавничої діяльності товариства. Прагнучи конструктивно реалізувати свої дослідження і допомогти «Сільському господареві», В. Доманицький прийняв запрошення, але польський уряд заборонив йому в'їзд до країни. У травні 1929 року керівництво Української господарської академії з метою налагодження більш тісної співпраці провело тиждень товариства «Сільський господар» у стінах академії [5, арк. 21-22].

Викладачі та студенти академії займали активну громадянську позицію щодо подій в Україні. Вони рішуче виступили проти політики пацифікації, яку проводила Польща на західноукраїнських землях. Створений в академії комітет для проведення акції проти політики пацифікації видав чеською, німецькою, французькою, англійською мовами брошуру з фотографіями побитих і покалічених громадян, розіслав її чеським політичним і культурним діячам, членам Британського парламенту, представникам різних держав Ліги Націй у Женеві, провів у Подєбрадах громадське віче. Польський уряд зробив дипломатичний демарш перед чеським урядом, було організовано судовий процес над організаторами цієї акції, але їх було виправдано [6, с. 20].

Щоб зберегти академію, 12 червня 1931 року Спілка професорів Української господарської академії – фактично її власник після припинення у 1931 році державного фінансування від чехословацького уряду, створила добродійне громадське Товариство прихильників Української господарської академії з центром у Празі. Для продовження роботи академії товариство повинно було мати 3 тис. прихильників, які сплачували б по 10, а юридичні особи – по 100 доларів щорічно. Відомо, що в 1933 році товариство нараховувало 400 членів. Професорська рада Української господарської академії 23 січня 1932 року

ухвалила заснувати при академії «високошкільні господарсько-технічні курси «позаочного навчання» під назвою «Українська політехніка та окремі господарсько-технічні та загальноосвітні курси позаочного навчання». Завдяки зусиллям Товариства прихильників Української господарської академії Міністерство сільського господарства Чехословацької Республіки затвердило 20 липня 1932 року статут Українського технічно-господарського інституту заочного кореспонденційного навчання при Українській господарській академії [5, арк. 19].

Український технічно-господарський інститут заочного кореспонденційного навчання працював у Подєбрадах від 12 листопада 1932 року до початку 1945 року і став з 1 січня 1936 року наступником академії після її закриття. Його завданням було «поширення знань серед широких верств нашого народу способом позаочної освіти». Програми навчання мали «забезпечити підготовку інженерів до крайових потреб на різних українських теренах і в різних ділянках праці; відповідати обсягу і характеру фахово-технічних знань, які необхідні українським емігрантам для приложення їх праці в умовах перебування на еміграції; відповідати програмам чужих високих технічних шкіл так, щоб уможливити: а) студії студентів на чужих, високих школах, б) набуття в чужих школах формальних кваліфікацій» [7, арк. 27]. Навчання фінансово забезпечувалося коштами Товариства прихильників академії, пожертвуваннями, продажем підручників, платою тих, хто навчався. Вона була невеликою: семестрове навчання – 150, підручники – 200-250 чеських крон (100 чеських крон дорівнювали 3 американським доларам або 27 польським злотим). Річний бюджет Українського технічно-господарського інституту становив 80 тисяч чеських крон [18, арк. 61]. Протягом 1932-1939 років знаннями в інституті оволодівали 1003 особи [8, арк. 102].

Були відкриті аграрно-лісовий, хіміко-технологічний та економічний факультети. Через брак коштів Український технічно-господарський інститут надавав лише вищу інженерно-економічну освіту. На агрономічно-лісовий факультет записалися лише 22 студенти і, після першого семестру, його довелося закрити. Аграрні науки викладалися на Високих курсах громадської агрономії, очолюваних К. Мацеєвичем. Проводилися семестрові курси з підготовки контролерів-асистентів з пасічництва, садівництва, птахівництва. Приймали осіб з вищою та середньою сільськогосподарською освітою, а також усіх, хто вважав себе готовим до такого навчання. Курси повинні були доповнити знання слухачів, поглибити та усвідомити методологію громадської агрономії, як спеціальної роботи над покращенням масового сільського господарства, стати агрономічною базою самоосвіти. Для допомоги студентам було видано 71 підручник [9, с. 26].

Сільськогосподарські товариства Східної Галичини були членами «Комітету допомоги Українській господарській академії в Подєбрадах», заснованого «Союзом українських інженерів в еміграції» в Польщі. Зокрема, при дирекції товариства «Сільський господар» було організовано секцію допомоги Українській господарській академії (1932-1935 роки), до якої входили представники 19 крайових установ. За час свого існування секція збрала понад 500 доларів, поширила 8 тисяч оголошень академії, власними силами видала 508 проспектів Українського технічно-господарського інституту. Для поширення літератури, виданої академією, були організовані три виставки, передано бібліотекам

Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка і «Просвіти» у Львові два комплекти з 32 книжок, садівничо-городницьким секціям при філіях товариства «Сільський господар» лекції з садівництва. Для студентів Українського технічно-господарського інституту були призначені дві стипендії імені Крайового господарського товариства «Сільський господар». Планувалося, що його агрономи, інструктори і ветеринарні лікарі перестудіюються на курсах громадської агрономії. На XI з'їзді агрономів (1935 рік) записалося на ці курси 28 спеціалістів. Ректорат Українського технічно-господарського інституту ухвалив рішення про практику студентів і курсантів за спеціальністю громадська агрономія при філіях товариства «Сільський господар». Оцінюючи велику роботу, проведену академією, керівництво товариства «Сільський господар» у вітанні до її десятиліття (1935 рік) бажало, щоб «... академія дочекалася кращих часів, які давали б їй можливість і далі підготовляти фахових працівників, так потрібних для піднесення добробуту нашого поневоленого українського народу, що в більшості живе під селянськими стріхами» [10, арк. 9].

Отже, Українська господарська академія та Український технічно-господарський інститут заочного кореспонденційного навчання у Подєбрадах, у співпраці з громадськими товариствами Західної України протягом 1922-1935 років здійснили помітний внесок до справи підготовки українських фахівців із вищою освітою для аграрного виробництва як в Україні, так і в інших країнах Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади і органів управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3795. Українська Господарська Академія в Подєбрадах та організації при ній, оп. 1, спр. 128. Історична довідка та звіт про діяльність академії за 1922-1931 роки. – 286 арк.
2. Добриловський М. Свято Подєбрадської Академії. 16. V. 1922 – 16. V. 1932 / М. Добриловський. – Подєбради: Вид. т-ва прихильників Української господарської академії, 1932. – 42 с.
3. Ювілейний бюлетень Товариства абсолювентів УГА-УТП. 1922-1972. – [Б. м.] : [Б. в.], 1972. – 186 с.
4. Крайове господарське товариство «Сільський господар» у Львові. 1899-1944. Спогади / за ред. П. Дубрівного. – Нью-Йорк: Накладом УВАН, 1970. – 600 с.
5. ЦДАВО України. – Ф. 3795, оп. 1, спр. 184. Листування з товариством «Сільський господар», т-вами «Просвіта» у Львові, «Спілкою українських агрономів» та іншими організаціями українських емігрантів за кордоном про матеріальну допомогу студентам та про порядок встановлення стипендій (11 червня – 28 січня 1932 року). – 204 арк.
6. Ювілейний альманах Центросоюзу в 30-ліття / за ред. М. Творидла. – Львів: [Б. в.], 1931. – 183 с.
7. ЦДАВО України. – Ф. 3795, оп. 1, спр. 83. Повідомлення та оголошення декана (18 жовтня 1926 року – 7 грудня 1933 року). – 83 арк.
8. ЦДАВО України. – Ф. 3795, оп. 1, спр. 226. Листування з професором Мацеєвичем, з зав. господарською частиною Української господарської Академії та з іншими особами про організацію заочних курсів громадської агрономії, про стан інвентарного майна, кабінетів та лабораторій академії та

- запрошення на засідання, збори (30 грудня 1930 року – 15 листопада 1933 року). – 103 арк.
9. Винар Б. Матеріали до історії економічних дослідів на еміграції (1919-1964) / Б. Винар. – Мюнхен : Українське історичне товариство, 1965. – 264 с.
10. ЦДАВО України. – Ф. 3795, оп. 1, спр. 120. Повідомлення та оголошення декана (18 жовтня 1926 року – 7 грудня 1933 року). – 17 арк.

A. S. Kadeniuk, V. V. Sazhko

TRAINING OF AGRARIAN SPECIALISTS BY PUBLIC SOCIETIES IN THE EASTERN HALYCHYNA (1922-1935)

The article deals with the public institutions activity in the dissemination of agricultural professional knowledge among the peasants of Eastern Halychyna; specialists training in higher education for the Western Ukrainian village, as a cooperation result of agricultural movement within Ukrainian economic academy and Ukrainian technical and economic institution in Podebrady, established by the Ministry of Agriculture of the Czechoslovak Republic on the initiative of the emigrant Ukrainian Public Committee in Prague and the emigrant-Ukrainian Union of Agricultural technicians in Tarnow; statutory objectives, organizational structure, operating conditions, the results of the educational, scientific, publishing, social activity and these schools graduates employment. The activity of public Unions aimed at organizing financial assistance to those Ukrainian higher educational establishments is described in the article.

Scientific and pedagogical academy staff analysis, which consisted of 35 professors, 19 associate professors, 23 lecturers, 10 professor fellows was performed. 26 Czech professors were involved into the higher educational process. Academy educational and methodical work and scientific publications data were given.

Practical students training which were carried out with the help of 33 special classrooms, 14 laboratories, 13 professional studies, 2 educational farms, 2 forest seed-plots, 2 educational cooperatives, a meteorological station, a tractor garage is characterized.

The activity of the subsidiary companies, which were operated at the Academy: Institute professorial fellows, scientific and 9 professional and specialized associations, 10 cultural, educational, art and sports organizations are described. The professional structure Academy graduates, as well as the geography of their employment after graduation is analyzed.

The activity of the “Committee of economic assistance to Ukrainian Academy in Podebrady”, which was founded in Poland, the «Union of Ukrainian engineers in exile» and consisted of 19 regional organizations was investigated.

The activity of the Ukrainian Institute of Technical and Economic Correspondence Learning, which worked in Podebrady from 1932 to 1945 and was the successor to the Academy after its closing in 1936.

Keywords: *Podebrady, Eastern Galicia, agriculture, higher education, public organizations, professional knowledge, Ukrainian Economic Academy, Ukrainian Technical and Economic Institute.*

Надійшла до редакції 10 лютого 2016 року

* * *